

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

ГУЛИК Назар Сергійович
ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ: СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСчм-21
Гулик Н. С.

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доцент Дерманська Л. В.

(підпис)

Чортків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	6
1.1. Економічна сутність малого бізнесу та його роль у національній економіці.....	6
1.2. Податкова система України та особливості оподаткування малого бізнесу.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	18
2.1. Оцінка нормативно-правового забезпечення та податкового навантаження на малий бізнес в Україні.....	18
2.2. Аналіз застосування спрощеної системи оподаткування: результати, проблеми та бар'єри розвитку.....	24
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	30
3.1. Напрями оптимізації податкового навантаження та удосконалення податкової політики для малого бізнесу.....	30
3.2. Підвищення ефективності адміністрування податків: цифровізація, спрощення процедур та рекомендації щодо реформування.....	34
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Малий бізнес відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку національної економіки, виступаючи драйвером інновацій, забезпечуючи гнучкість ринкових процесів, створення робочих місць та формування конкурентного середовища, а також суттєво наповнюючи державний бюджет. Його діяльність сприяє диверсифікації економіки, стимулює розвиток локальних ринків, сприяє зростанню підприємницької культури та зміцненню соціальної стабільності. В умовах постійних економічних викликів, трансформації податкового законодавства та впливу зовнішніх факторів, включно з воєнним станом, питання ефективного оподаткування малого бізнесу набуває особливої актуальності. Від того, наскільки збалансованим є податкове навантаження, наскільки прозорими та зрозумілими є правила, і наскільки простим є адміністрування, значною мірою залежить стабільність функціонування малого бізнесу та його здатність до розвитку.

Сучасна система оподаткування малого бізнесу в Україні поєднує загальну та спрощену моделі, що дає підприємствам можливість обирати оптимальний режим відповідно до обсягів діяльності, специфіки бізнес-процесів та стратегічних цілей. Водночас податкова політика залишається динамічною та чутливою до змін економічної ситуації, що підкреслює необхідність систематичного дослідження її впливу на малі підприємства. Таке дослідження дозволяє виявити недоліки, бар'єри для розвитку, а також визначити перспективи вдосконалення податкового регулювання. Особливого значення набуває аналіз ефективності спрощеної системи оподаткування, механізмів податкового адміністрування, а також сучасних інструментів цифровізації, які мають потенціал оптимізувати податкові процеси, зменшити бюрократичне навантаження та сприяти розвитку малого бізнесу в умовах сучасної економічної реальності.

Метою роботи є дослідження сучасного стану оподаткування підприємств малого бізнесу в Україні та визначення перспектив і напрямів його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- розкрити економічну сутність малого бізнесу та теоретичні аспекти його оподаткування;
- проаналізувати чинну нормативно-правову базу та податкове навантаження на малі підприємства;
- оцінити ефективність застосування спрощеної системи та визначити основні проблеми у сфері оподаткування;
- запропонувати шляхи оптимізації податкової політики та удосконалення адміністрування податків для підтримки малого бізнесу.

Об’єктом дослідження є процес оподаткування підприємств малого бізнесу в Україні.

Предметом дослідження — податкові механізми, інструменти та особливості їх застосування щодо малих підприємств.

Методи дослідження. У процесі написання роботи застосовано загальнонаукові та спеціальні методи економічного аналізу: порівняльний, структурно-динамічний, статистичний, індексний, графічний, метод коефіцієнтів, а також елементи економіко-математичного моделювання для оцінювання впливу податкового навантаження на діяльність підприємств малого бізнесу.

Наукова новизна полягає у вдосконаленні методичних підходів до аналізу системи оподаткування малого бізнесу, зокрема у визначенні ключових чинників, що впливають на ефективність податкових механізмів, та у формуванні пропозицій щодо їх оптимізації з метою стимулювання розвитку малого підприємництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування при розробленні заходів щодо реформування податкової політики, удосконаленні механізмів адміністрування податків, оптимізації податкового навантаження на малий бізнес та формуванні стратегічних напрямів підтримки його розвитку.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження опубліковані у збірнику тез XVI та XVII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України».

Інформаційною базою роботи є чинні нормативно-правові акти України, офіційна статистика, аналітичні матеріали державних органів, наукові публікації, праці вітчизняних та іноземних дослідників.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг становить 43 сторінки, у яких подано 6 таблиць, 1 рисунок та наведено список літератури, що містить 35 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Економічна сутність малого бізнесу та його роль у національній економіці

Малий бізнес у сучасних умовах розвитку ринкових відносин розглядається як ключовий елемент економічної системи держави, що забезпечує гнучкість виробничих процесів, диверсифікацію структури економіки та створення сприятливого конкурентного середовища. Його економічна сутність формується на перетині підприємницької ініціативи, здатності до самоорганізації, інноваційної активності та незалежності суб'єкта господарювання у прийнятті управлінських рішень. У цьому контексті малий бізнес поступово набуває характеру не лише економічного явища, а й соціального інституту, який здатний забезпечувати зайнятість, сприяти формуванню середнього класу, підвищувати економічну стійкість суспільства та формувати фундамент громадянської активності.

Поняття малого бізнесу не є однозначним, оскільки характеризується поєднанням кількісних і якісних критеріїв. Кількісні критерії традиційно включають чисельність працівників, обсяг доходу, вартість активів, частку на ринку та інші вимірювані показники. Якісні критерії відображають гнучкість організаційної структури, локальність діяльності, обмеженість фінансових ресурсів, високу адаптивність до змін ринкової кон'юнктури та, як правило, тісний зв'язок підприємства з власником. У науковій літературі поширене твердження, що малий бізнес формує специфічну економічну поведінку, яка базується на швидкому реагуванні на зміни зовнішнього середовища, мінімізації витрат, доступності до локальних ринків та реалізації індивідуальних підприємницьких стратегій [12, с. 120].

Економічна сутність малого бізнесу полягає також у його здатності генерувати нові види економічної активності та заповнювати ринкові ніші, які залишаються поза увагою великих корпорацій. Саме у цій гнучкій структурі економіки часто виникають нові технології, бізнес-моделі та інноваційні підходи до виробництва і збуту товарів та послуг. Малий бізнес є природним середовищем для експериментування, випробування нових ринкових стратегій і швидкої адаптації до змін у споживчих уподобаннях. Завдяки цьому він сприяє динамізації економічного зростання та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

В Україні широко використовуються поняття «малий бізнес», «мале підприємство» та «мікропідприємство». У міжнародній практиці терміни для позначення подібних суб'єктів економіки відрізняються залежно від країни. Наприклад, у Японії говорять про «малі та середні підприємства» (SME), у Європі – «small business» [31], у Франції – «PME» (petites et moyennes entreprises), а в Німеччині – «Mittelstand», що позначає середній прошарок економіки, який є основою промислової та інноваційної діяльності країни [34]. В усіх цих випадках підкреслюється ключова роль малих підприємств у створенні робочих місць, генерації доходів та забезпеченні економічної стабільності.

Дослідники С. С. Говорушко, Т. А. Говорушко та В. Л. Буняк у своїх роботах підкреслюють, що малий бізнес – це економічна діяльність суб'єктів за умов, визначених законодавством, державними органами або іншими уповноваженими структурами [3, с. 11]. Н. І. Нечивілова розглядає мале підприємство як систему та вид діяльності, здатний оперативно реагувати на зміни ринку та зовнішні виклики завдяки гнучкій перебудові ресурсів [15, с. 150]. Н. М. Шмиголь додає соціально-психологічний аспект, зазначаючи, що мале підприємство характеризується специфікою національних традицій, поведінковими нормами підприємців, високим ступенем ризику, інноваційності та ініціативності [24, с. 120].

На законодавчому рівні в Україні категорія «малий бізнес» не має єдиного визначення. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і

середнього підприємництва в Україні» визначає суб'єктів малого підприємництва як:

- фізичних осіб-підприємців, середня чисельність працівників яких не перевищує 50 осіб, а річний дохід не перевищує еквівалент 10 мільйонів євро;
- юридичних осіб будь-якої організаційно-правової форми, у яких середня чисельність працівників також не перевищує 50 осіб, а річний дохід не перевищує 10 мільйонів євро [21].

Господарський кодекс України уточнює розподіл суб'єктів малого підприємництва на дві категорії:

1. Мікропідприємство – діяльність фізичних осіб-підприємців або юридичних осіб із чисельністю працівників до 10 осіб та річним доходом до 2 мільйонів євро;

2. Мале підприємство – підприємство з чисельністю працівників менше 50 осіб, річний оборот або загальний річний баланс якого не перевищує 10 мільйонів євро [5].

У той же час закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлює інші критерії:

1. Мікропідприємства – якщо принаймні два з трьох показників відповідають нормам: балансова вартість активів до 350 тис. євро; чистий дохід до 700 тис. євро; чисельність працівників до 10 осіб.

2. Малі підприємства – якщо не відповідають критеріям мікропідприємств, але принаймні два з трьох показників: балансова вартість активів до 4 млн євро; чистий дохід до 8 млн євро; чисельність працівників до 50 осіб [20].

Ці розбіжності між законодавчими актами створюють плутанину, що перешкоджає розвитку малого бізнесу та ускладнює отримання державної підтримки. Відсутність єдиного підходу до визначення малого підприємства ускладнює регулювання та аналіз цього сектору економіки, а також робить менш прозорою систему фінансування, грантів і податкових пільг.

За результатами сучасних досліджень пропонується власне визначення малого підприємства як суб'єкта господарювання, що:

- здійснює підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку;
- є юридичною особою;
- відповідає критеріям чисельності працівників і доходу, визначеним

Господарським кодексом України [4].

Серед ключових переваг малого підприємства виділяють:

- гнучкість і швидку адаптацію до ринкових змін та інновацій;
- оперативну комунікацію та особисті контакти з клієнтами та партнерами;
- соціальну адаптацію та інтеграцію у локальні громади;
- підвищену ініціативність та інноваційність, що стимулює розвиток нових технологій та послуг.

Малий бізнес є стратегічно важливим для соціально-економічного розвитку. У країнах ЄС понад 23 млн малих і середніх підприємств формують основну частину доданої вартості, забезпечують близько 70% зайнятості та значну частку обороту економіки. В Україні станом на 2025 рік налічується близько 1,5 млн малих і середніх підприємств, які забезпечують понад половину валового внутрішнього продукту та є важливим джерелом робочих місць, особливо у регіонах [14].

Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в Україні включають цифровізацію та впровадження онлайн-сервісів, перехід на електронний документообіг, розвиток екологічно відповідального бізнесу та активне використання державних програм підтримки, таких як гранти на інновації та пільгове кредитування. У перспективі узгодження законодавчих визначень, розвиток інфраструктури підтримки та впровадження цифрових платформ можуть значно підвищити ефективність і конкурентоспроможність малих підприємств на національному та міжнародному ринках.

Таким чином, малий бізнес в Україні є не лише економічним, але й соціально значущим інститутом, який забезпечує зайнятість населення,

стимулює інновації та сприяє стабільності економіки, і його розвиток потребує комплексного правового та інституційного забезпечення.

У структурі ринкової економіки малий бізнес виконує низку важливих функцій, що сприяють економічному розвитку, соціальній стабільності та інноваційній активності.

Рис. 1.1. Основні функції малого бізнесу та їх вплив на економіку

По-перше, він формує основу підприємництва та сприяє розвитку приватної ініціативи. Саме малі підприємства створюють середовище вільної конкуренції, забезпечують доступність ринку для нових учасників та стимулюють процеси економічного оновлення. По-друге, малий бізнес відіграє ключову роль у створенні робочих місць, особливо у періоди економічної нестабільності, коли великі підприємства схильні до оптимізації штату. У багатьох країнах саме цей сектор генерує більшість нових робочих місць та сприяє зниженню рівня безробіття. По-третє, малі підприємства сприяють розвитку регіональних економік, забезпечуючи економічну активність у малих містах і сільській місцевості, де великі компанії зазвичай відсутні.

Особливо важливим є внесок малого бізнесу у формування податкових надходжень та забезпечення фінансової стабільності держави. Незважаючи на те,

що окремий малий суб'єкт господарювання генерує порівняно незначні доходи, сукупний ефект від діяльності сектора є суттєвим. Податкова участь малого бізнесу має системний характер, оскільки охоплює широке коло податкових платежів — від податку на доходи та єдиного податку до зборів, пов'язаних із використанням ресурсів, найманої праці, соціального страхування та інших обов'язкових платежів. Сукупний податковий потенціал малого бізнесу часто перевищує внесок окремих галузей економіки, що підкреслює його значення для бюджету.

Разом з тим ефективність податкової участі малого бізнесу прямо залежить від характеру податкової політики. Податкова система може як стимулювати, так і стримувати розвиток малого підприємництва. Сприятливе податкове середовище сприяє легалізації діяльності, стимулює інвестиції, знижує рівень тінізації економіки та підвищує продуктивність малих підприємств. Натомість надмірне податкове навантаження, складність адміністрування, невизначеність законодавства та нестабільність правил господарювання здатні створювати суттєві бар'єри, зменшувати мотивацію до розвитку та підвищувати ризики згорання бізнесу. Проблема оптимізації оподаткування малого бізнесу є актуальною практично в усіх державах із ринковою економікою, однак у країнах з економіками, що трансформуються, вона набуває особливої ваги через необхідність забезпечення фінансової стійкості держави та підтримки підприємницької активності.

У теоретичному контексті податкове регулювання малого бізнесу розглядається через призму взаємодії держави та підприємця в межах податкового механізму. Податковий механізм включає систему податків і зборів, способи їхнього адміністрування, регуляторні важелі впливу держави, а також стимули, спрямовані на підтримку підприємницької діяльності. Для малого бізнесу важливою є наявність чітких, зрозумілих і стабільних правил оподаткування, що дозволяє будувати прогнозовану фінансову політику та забезпечувати стале функціонування підприємства.

У світовій практиці податкові режими для малого бізнесу зазвичай базуються на принципах спрощення, зменшення адміністративного навантаження та встановлення пільгових умов оподаткування. Поява спеціальних режимів для малих підприємств зумовлена тим, що ці суб'єкти об'єктивно мають менші фінансові та організаційні можливості для виконання складних вимог податкового законодавства. Спрощені системи оподаткування дозволяють не лише зменшити витрати часу та ресурсів на виконання податкових зобов'язань, а й стимулювати легальне ведення діяльності та зменшити рівень тіньової економіки. Застосування таких режимів демонструє, що держава визнає особливу роль малого бізнесу та необхідність спеціальних заходів для його підтримки [17, с. 147].

Роль малого бізнесу у національній економіці значною мірою визначається його інноваційною здатністю. Світовий досвід підтверджує, що саме малі підприємства часто стають джерелом технологічних проривів, оскільки не обтяжені складними бюрократичними структурами та оперативно реагують на нові можливості. Їхня здатність експериментувати, запроваджувати нові продукти та адаптуватися до технологічних трендів робить їх важливими агентами інноваційного розвитку. До того ж малий бізнес відіграє важливу роль у формуванні інноваційної інфраструктури, оскільки сприяє поширенню новітніх технологій та інтеграції локальних ринків у глобальні ланцюги доданої вартості.

Соціально-економічний аспект діяльності малого бізнесу включає не лише питання зайнятості, а й формування підприємницької культури в суспільстві. Малий бізнес сприяє розвитку відповідальності, ініціативності та незалежності, формує середовище, у якому громадяни можуть реалізувати власні професійні здібності та ідеї. Цей сектор також відіграє важливу роль у розвитку соціальної мобільності, оскільки підприємницька діяльність створює можливості для підвищення добробуту та формування економічної самостійності громадян. З цієї точки зору малий бізнес є не лише економічним, а й суспільним

інструментом розвитку, який впливає на стабільність та згуртованість суспільства.

У країнах, що переживають економічні потрясіння, кризові явища або структурні зміни, малий бізнес виступає амортизатором економічних ризиків. Завдяки своїй малій масштабності та гнучкості він здатний швидше адаптуватися до змін кон'юнктури, знаходити нові ринкові можливості та підтримувати економічну активність у періоди, коли великі підприємства скорочують виробництво. Ця властивість робить сектор малого бізнесу важливим фактором економічної стійкості держави та забезпечення її здатності до відновлення після криз.

Таким чином, теоретичні основи вивчення малого бізнесу та його оподаткування дають змогу стверджувати, що цей сектор є фундаментальним елементом ринкової економіки, ключовим джерелом економічного зростання, інновацій та соціальної стабільності. Економічна сутність малого бізнесу виявляється в його здатності забезпечувати структурну гнучкість економіки, формувати конкурентне середовище та сприяти зайнятості населення. Роль малого бізнесу у національній економіці визначається також його внеском у формування бюджетних ресурсів, стимулюванням розвитку регіональних економік та створенням соціально-економічних можливостей для громадян. Ефективне функціонування цього сектору значною мірою залежить від податкової політики держави, яка повинна забезпечувати баланс між фіскальними потребами та стимулюванням розвитку підприємництва. Саме тому вивчення теоретичних аспектів оподаткування малого бізнесу має важливе значення для формування науково обґрунтованих підходів до вдосконалення податкової системи та забезпечення сталого економічного розвитку.

1.2. Податкова система України та особливості оподаткування малого бізнесу

Податкова система України являє собою комплекс взаємопов'язаних елементів, що визначають порядок встановлення, обчислення та сплати податків

і зборів, а також забезпечують взаємодію держави і платників податків у межах фіскальної політики. У теоретичному аспекті вона виступає одним із ключових інструментів регулювання економічного розвитку, впливаючи на формування інвестиційного клімату, конкурентного середовища та умов здійснення господарської діяльності. Особливо чутливим до змін у податковому регулюванні є малий бізнес, який становить найбільш чисельну та соціально значущу групу економічних суб'єктів. Фінансова стабільність, можливості розвитку та здатність адаптуватися до зовнішніх економічних викликів безпосередньо залежать від умов оподаткування.

Формування податкової системи України відбувалося під впливом трансформаційних процесів, характерних для постсоціалістичних економік, що визначило специфічні інституційні особливості її структури. Сучасна система поєднує загальні принципи оподаткування, притаманні більшості європейських країн, та спеціальні механізми підтримки окремих секторів економіки, зокрема малого бізнесу. Одним із ключових таких механізмів стала спрощена система оподаткування, яка дозволила легалізувати підприємницьку діяльність, стимулювати розвиток малих підприємств та зменшити адміністративні бар'єри для нових учасників ринку.

Загальна система оподаткування в Україні передбачає класичний підхід до формування податкових зобов'язань, який включає визначення об'єкта оподаткування, розрахунок доходів і витрат, застосування ставок податків та ведення бухгалтерського обліку відповідно до законодавчих вимог. Для суб'єктів малого бізнесу ця система часто є надмірно складною, оскільки потребує детального документування господарських операцій, обліку витрат, ведення фінансової звітності та дотримання загального порядку адміністрування податків. Малі підприємства у межах загальної системи сплачують податок на прибуток або податок на доходи фізичних осіб залежно від організаційно-правової форми, а також податок на додану вартість при перевищенні встановленого обороту. Такий підхід є типовим для середнього та великого бізнесу, проте для малих підприємств він часто стає фінансово та

адміністративно обтяжливим, що стимулює пошук альтернативних режимів оподаткування [11, с. 110].

Загальна система оподаткування забезпечує однакові правила для всіх суб'єктів господарювання, що в теоретичному вимірі гарантує рівність податкового регулювання та універсальність механізмів обчислення і сплати податків. Проте для малого бізнесу високий рівень адміністративного та фінансового навантаження часто знижує ефективність використання цієї системи. Значне місце в структурі витрат малого підприємства займають витрати на бухгалтерський супровід, аудит та податкове адміністрування, що іноді дорівнює або перевищує самі податкові платежі, роблячи застосування загальної системи фінансово недоцільним.

У відповідь на ці проблеми держава запровадила спрощену систему оподаткування, яка є спеціальним режимом для малого бізнесу та передбачає мінімізацію облікових процедур, скорочення кількості податків і зборів та спрощений порядок визначення податкових зобов'язань. Система передбачає заміну кількох податків одним єдиним або застосування фіксованих ставок залежно від виду діяльності та групи платника. Основними перевагами спрощеної системи є зниження податкового та адміністративного навантаження, спрощення бухгалтерського обліку, зменшення транзакційних витрат на взаємодію з фіскальними органами та підвищення фінансової стабільності суб'єктів малого бізнесу.

Водночас спрощена система має обмеження щодо обсягів доходу, кількості найманих працівників і видів діяльності, що дозволяє уникнути надмірної фрагментації податкової системи та забезпечити справедливий розподіл податкового навантаження. Для багатьох підприємців перехід на спрощену систему став можливістю легально здійснювати діяльність без значних витрат на бухгалтерський супровід та складний облік витрат. При цьому система сприяє формуванню прозорого бізнес-середовища, оскільки контроль з боку держави здійснюється за чіткими та передбачуваними критеріями.

Таблиця 1.1

**Порівняльна характеристика загальної та спрощеної систем
оподаткування для малого бізнесу**

Критерій	Загальна система	Спрощена система
Склад податків	Податок на прибуток, ПДВ, військовий збір, ЄСВ, місцеві податки	Єдиний податок, ЄСВ (спрощений порядок)
База оподаткування	Фінансовий результат: доходи мінус витрати	Доходи або фіксована ставка (залежно від групи)
Податкове навантаження	Високе, залежить від рентабельності та структури витрат	Низьке або середнє; передбачуване
Облік та звітність	Повний бухгалтерський облік, складна звітність	Спрощена звітність, мінімум документів
Вимоги до суб'єктів	Без обмежень	Обмеження за доходом, чисельністю, видами діяльності
Адміністрування	Складне, потребує професійного бухгалтера	Спрощене, можливе ведення обліку самостійно
Стабільність законодавства	Часті зміни	Часті зміни, але менший вплив на процедури
Ризики перевірок	Високі	Знижені (особливо для 1–3 груп ЄП)

Джерело: складено автором на основі [13]

Порівняння загальної та спрощеної системи оподаткування свідчить, що перша залишається більш затратною з точки зору адміністративного навантаження і потребує значних ресурсів для ведення бухгалтерського й податкового обліку. Спрощена система, навпаки, виконує ключову роль у підтримці малого бізнесу та є одним із найбільш ефективних інструментів державної політики стимулювання підприємництва. Проте встановлені законодавством обмеження щодо обсягів доходів, кількості найманих працівників і видів діяльності частково звужують її потенціал і позбавляють певні категорії суб'єктів можливості скористатися її перевагами.

У науковому дискурсі важливим є оцінювання впливу податкової системи на структурну стабільність і розвиток малого бізнесу. Податкова політика визначає рівень конкуренції, стимули для інноваційної діяльності та прозорість правил ведення бізнесу. Стабільна і передбачувана система сприяє інвестиційній активності, розширенню асортименту товарів і послуг та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. У протилежному випадку, складність або нестабільність податкового регулювання може призводити до зниження економічної активності, ухилення від сплати податків та закриття малих підприємницьких структур.

Таким чином, ефективна податкова система є критично важливим інструментом підтримки малого бізнесу, забезпечення фінансової стабільності підприємств, розвитку конкурентного середовища та формування сприятливого підприємницького клімату. Баланс між фіскальними інтересами держави та потребою підтримки малих підприємств є ключовим завданням податкової політики, що визначає довгострокову стабільність і ефективність економіки в цілому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

2.1. Оцінка нормативно-правового забезпечення та податкового навантаження на малий бізнес в Україні

Нормативно-правове забезпечення оподаткування малого бізнесу в Україні формує базові умови діяльності цієї категорії суб'єктів господарювання та визначає ті інструменти, за допомогою яких держава регулює підприємницьку активність. Оцінка ефективності податкового середовища вимагає комплексного аналізу чинного законодавства, видів податків, механізмів їх стягнення, особливостей адміністрування, а також фіскальних зобов'язань, які формують податкове навантаження на підприємства малого бізнесу. На сучасному етапі податкова система України функціонує як багаторівнева структура, в основі якої лежить Податковий кодекс України, що визначає загальні принципи, порядок нарахування та сплати податків, права й обов'язки платників та повноваження контролюючих органів. Саме Податковий кодекс виступає ключовим нормативним документом, який систематизує різні види обов'язкових платежів, встановлює правила функціонування загальної та спрощеної систем оподаткування та окреслює коло суб'єктів, які можуть застосовувати певний режим [16].

Розвиток нормативно-правового поля оподаткування малого бізнесу перебуває у динамічному стані, оскільки законодавство постійно адаптується до змін економічної ситуації, бюджетних потреб та міжнародних зобов'язань України. Упродовж останніх років податкова система зазнала істотних змін,

спрямованих на спрощення процедури адміністрування, підвищення прозорості податкових операцій і зниження стимулів до ухилення від оподаткування. Незважаючи на це, часті зміни нормативних актів створюють певні труднощі для суб'єктів малого бізнесу, яким доводиться адаптувати власні бізнес-процеси до нових вимог, витрачаючи додаткові ресурси на облік і консультації. Таким чином, нормативно-правова нестабільність виступає одним з чинників, що прямо впливає на податкове навантаження, оскільки зміни ставок, правил ведення обліку чи форм звітності можуть призводити до збільшення адміністративних витрат.

Оцінюючи нормативно-правову базу України щодо оподаткування малого бізнесу, варто враховувати, що система оподаткування поєднує загальний режим та спрощену систему, які суттєво відрізняються як за механізмами обчислення податків, так і за рівнем податкового навантаження. Загальна система призначена для суб'єктів зі складнішими моделями діяльності та передбачає сплату податку на прибуток або податку на доходи фізичних осіб у разі діяльності фізичних осіб-підприємців, податку на додану вартість, єдиного соціального внеску, військового збору та інших платежів, що формуються відповідно до специфіки діяльності. Спрощена система, своєю чергою, орієнтована на зменшення податкових та адміністративних бар'єрів і передбачає сплату єдиного податку за спрощеною процедурою.

Податкове навантаження малого бізнесу на загальній системі є суттєво вищим, оскільки потребує складного бухгалтерського обліку, детальної податкової звітності та обов'язкового документального підтвердження всіх витрат і доходів. У реаліях української економіки це призводить до того, що більшість малих підприємств намагається уникнути переходу на загальну систему та обирає спрощений режим як інструмент мінімізації ризиків і фінансових витрат. Разом із тим загальна система залишається домінантною для підприємств, які мають значні обороти, багатокomпонентні виробничі процеси або необхідність співпрацювати з великими компаніями та державними

структурами, які вимагають відповідності більш суворим правилам податкового обліку [23, с. 260].

Суттєвий вплив на формування нормативно-правового середовища та податкового навантаження має єдиний соціальний внесок, який є обов'язковим платежем та не входить до структури податків, але безпосередньо впливає на витрати підприємства. Для малого бізнесу це особливо важливо, оскільки ЄСВ часто становить одну з найбільших часток податкового тягаря. Незважаючи на те, що для платників єдиного податку передбачені спрощені правила сплати ЄСВ, обов'язок мінімальних внесків не завжди відповідає фактичним фінансовим можливостям підприємців, особливо в періоди простою або зниження доходів.

Однією з ключових характеристик нормативно-правового забезпечення є його взаємоузгодженість із міжнародними стандартами, зокрема в контексті корпоративного оподаткування, запобігання ухиленню та імплементації вимог BEPS. Впровадження цих стандартів спрямоване на підвищення рівня прозорості фінансових операцій, але одночасно створює додатковий тиск на підприємства, які змушені адаптуватися до нових правил. Малий бізнес не завжди має ресурси для детального аналізу міжнародних вимог, тому складність нормативної бази може сприяти додатковому навантаженню, що проявляється не лише у фіскальних зобов'язаннях, а й в адміністративних витратах на ведення звітності та консультаційний супровід.

Податкове навантаження в Україні формується не лише через прямі податки, а й за рахунок непрямих платежів, серед яких ключове місце займає податок на додану вартість. ПДВ є одним із найбільш складних податків для адміністрування, що створює значні труднощі для підприємств, які працюють на загальній системі оподаткування. Хоча спрощена система дозволяє уникнути реєстрації платником ПДВ за певних умов, підприємства, що прагнуть співпрацювати з великими контрагентами або працюють у сферах, де ПДВ є домінуючою складовою ринку, вимушені приймати участь у цій системі. Це спричиняє необхідність ведення детального податкового обліку, своєчасної реєстрації податкових накладних та виконання вимог електронного

адміністрування ПДВ, що загалом підвищує витрати бізнесу на дотримання нормативних вимог.

Таблиця 2.1

Основні податки та обов'язкові платежі, що формують податкове навантаження малого бізнесу

Податок / платіж	Ставка	Кому застосовується	Особливості впливу на малий бізнес
Єдиний податок (1–3 групи)	5%, 3%+ПДВ або фіксовані ставки	Юридичні особи та ФОП	Знижує податкове навантаження, стимулює вихід з тіні
ПДВ	20% (загальна ставка)	Платники загальної системи та 3 група 3%	Формує найбільше податкове навантаження через блокування накладних та касові розриви
Податок на прибуток	18%	Юридичні особи на загальній системі	Потребує складного обліку витрат, збільшує адміністративний тиск
ЄСВ за найманих працівників	22% від зарплати	Всі роботодавці	Високе навантаження на фонд оплати праці, стимулює тінізацію
Військовий збір	1,5% від доходу фізосіб	Усі суб'єкти, які виплачують ЗП	Незначний, але загальний тиск зростає
Місцеві податки (земля, нерухомість)	Встановлюються місцевими радами	Підприємства – власники майна	Залежить від регіону, може бути значним для малого бізнесу в містах

Джерело: складено автором на основі [13]

Одним із найбільш відчутних елементів податкового навантаження залишаються високі ставки ЄСВ та ПДВ. Саме вони формують значний фінансовий тиск на підприємства малого бізнесу, які часто мають нестабільний грошовий потік та низьку маржинальність. Підприємці вимушені враховувати цей фактор при формуванні цінової політики, що у свою чергу зменшує їхню конкурентоспроможність порівняно з великими компаніями, які мають більше можливостей для оптимізації витрат.

Проведення податкового адміністрування, включно з перевітками ДПС, також справляє суттєвий вплив на функціонування малого бізнесу. Формування ризик-орієнтованої системи контролю мало б стати ефективним інструментом боротьби з ухиленням від оподаткування, проте на практиці нерідко спостерігається надмірний адміністративний тиск. Особливо чутливим для підприємців є блокування податкових накладних, яке призводить до заморожування оборотних коштів і ускладнює господарську діяльність.

Важливим аспектом є процес цифровізації податкових процедур, що передбачає використання електронного кабінету платника, програмних РРО, онлайн-звітності та електронних чеків. Ці інструменти дійсно сприяють модернізації взаємодії бізнесу з державою, знижують часові витрати та підвищують рівень прозорості. Проте впровадження цифрових технологій потребує додаткових фінансових витрат на технічне забезпечення та навчання персоналу, що може бути обтяжливим для мікропідприємств.

Особливу роль у формуванні податкового середовища останніми роками відіграли воєнні зміни, запроваджені після 2022 року. Тимчасове спрощення податкових процедур, оптимізація перевірок і можливість переходу на спеціальний режим 2% єдиного податку стали вагомою підтримкою бізнесу в умовах кризи. Водночас поступове повернення до довоєнних норм супроводжується збільшенням регуляторного тиску, що вимагає адаптації з боку підприємств і перегляду державної політики у післявоєнний період.

Таблиця 2.2

Нормативно-правові акти, що регулюють оподаткування малого бізнесу в Україні

Нормативно-правовий акт	Зміст та значення	Вплив на малий бізнес
Податковий кодекс України [16]	Визначає систему оподаткування, ставки, порядок адміністрування податки, порядок	Основний регулятор діяльності малого бізнесу
Закон «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» [21]	Містить принципи та форми державної підтримки МСП	Позитивно впливає на формування політики підтримки

Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [20]	Регулює ведення обліку підприємствами	Визначає обсяг звітності для малих підприємств
Регуляторна політика місцевих рад	Містить рішення щодо ставок майнових і місцевих податків	Значно впливає на вартість ведення бізнесу в регіонах

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення та податкового навантаження засвідчує, що попри наявність елементів, спрямованих на підтримку малого бізнесу, система оподаткування залишається непропорційно складною та в окремих аспектах надмірно обтяжливою. Це підтверджує необхідність подальшої оптимізації податкової політики, спрощення процедур, підвищення стабільності законодавства та посилення цифрової інтеграції, що дозволить створити більш сприятливі умови для розвитку малого підприємництва в Україні.

Оцінка податкового навантаження малого бізнесу в Україні повинна враховувати численні підзаконні акти, методичні рекомендації та роз'яснення контролюючих органів, які формують практику застосування законодавства. Часті зміни та суперечливі трактування норм Податкового кодексу створюють правову невизначеність, уповільнюють прийняття рішень підприємцями та збільшують адміністративне навантаження.

Особливий вплив на податкові зобов'язання малого бізнесу мають умови воєнного стану, що призвели до запровадження тимчасових режимів, пільг та відстрочок. Хоча такі заходи мали на меті підтримку бізнесу, вони водночас ускладнювали ведення обліку та планування витрат через неоднозначність застосування нових правил. Наприклад, тимчасовий перехід на оподаткування 2% від обороту спростив фіскальне навантаження, але після його скасування підприємства змушені були швидко адаптуватися до попередніх правил.

Ключовим аспектом є фактичні витрати підприємств на адміністрування податків, які значно перевищують номінальні ставки. За даними міжнародних рейтингів, зокрема Doing Business, українські підприємства витрачають значний час на подання звітності та виконання процедур, пов'язаних із сплатою податків. Це знижує ефективність ведення бізнесу та стимулює зростання тіньового

сектору, особливо серед малих підприємств без розвиненої бухгалтерської служби [27].

Окреме значення мають місцеві податки та збори, оскільки децентралізація надала органам місцевого самоврядування право встановлювати ставки. У результаті податкове навантаження малого бізнесу може суттєво відрізнятися між регіонами: надмірні місцеві податки стримують розвиток підприємництва, тоді як лояльна політика сприяє зростанню бізнесу.

Практика податкового контролю також впливає на загальний рівень навантаження. Незважаючи на законодавчо передбачений ризикоорієнтований підхід, на практиці часто застосовуються вибіркові або позапланові перевірки, блокування податкових накладних та запити додаткової інформації, що створює значні ризики для малого бізнесу, включно із зупинкою діяльності або втратою ліквідності

У сучасних умовах можна констатувати, що нормативно-правове забезпечення оподаткування малого бізнесу перебуває у процесі постійного реформування, що з одного боку створює умови для модернізації податкової системи, а з іншого — підсилює невизначеність і підвищує адміністративні витрати підприємців. Податкове навантаження, яке складається з набору обов'язкових платежів, процедур адміністрування та ризиків, пов'язаних із податковим контролем, формує загальний рівень фіскального тиску на малий бізнес. В умовах нестабільної економічної ситуації та значних трансформацій у законодавстві податкове навантаження нерідко виходить за межі оптимального рівня, що знижує конкурентоспроможність малого бізнесу та обмежує можливості його розвитку.

Таким чином, оцінка нормативно-правового забезпечення та податкового навантаження на малий бізнес в Україні свідчить про необхідність подальшої оптимізації податкової системи, удосконалення регуляторних механізмів, підвищення стабільності законодавства та зменшення адміністративних бар'єрів. Лише за умов гармонізації інтересів держави та підприємців, спрощення процедур, прозорості адміністрування та стабільності нормативно-правового

середовища можна забезпечити належні умови для розвитку малого бізнесу як ключового елемента економічної системи країни.

2.2. Аналіз застосування спрощеної системи оподаткування: результати, проблеми та бар'єри розвитку

Спрощена система оподаткування в Україні посідає ключове місце у формуванні середовища функціонування малого бізнесу, оскільки вона була створена як інструмент, здатний забезпечити лібералізацію підприємницької діяльності, зниження адміністративного навантаження, стимулювання самозайнятості та мінімізацію бар'єрів входу на ринок для малих суб'єктів господарювання. Її запровадження в кінці 1990-х років було зумовлено необхідністю створення механізму легалізації підприємницьких доходів та протидії масштабній тінізації економіки, яка була характерною для періоду становлення ринкових відносин. Протягом понад двох десятиліть система зазнала істотної еволюції, що відображало зміни економічного середовища, бюджетних потреб, напрямів державної політики та міжнародних зобов'язань України. У сучасних умовах функціонування спрощеної системи залишається предметом активних дискусій, оскільки вона одночасно виконує роль механізму підтримки малого бізнесу та є джерелом фіскальних надходжень.

Таблиця 2.3

Статистичні показники використання спрощеної системи оподаткування малим бізнесом в Україні

Показник	Характеристика / Орієнтовні значення	Аналітичний коментар
Кількість платників єдиного податку (1–3 групи)	Понад 1,7 млн (за останні роки; більшість – мікробізнес)	Свідчить про високу популярність спрощеної системи як основного інструменту ведення бізнесу
Питома вага ЄП у структурі держбюджету	7–10% доходів бюджету залежно від року	Незважаючи на низьку ставку, ЄП формує значний бюджетний ресурс
Частка мікро- та малих підприємств серед платників ЄП	Близько 90%	Підтверджує орієнтацію спрощеної системи саме на найменші підприємства

Середній рівень податкового навантаження на платників ЄП	Найнижчий у порівнянні з іншими режимами	Робить цей режим ключовим фактором легалізації підприємців
Доходи платників ЄП від реалізації товарів і послуг	Мають тенденцію до зростання, особливо у сфері торгівлі та ІТ	Підтверджує економічну ефективність спрощеної системи

Джерело: складено автором на основі [13]

Таблиця 2.3 узагальнює ключові статистичні характеристики застосування спрощеної системи оподаткування малими підприємствами в Україні. Представлені показники демонструють її масштабність та важливість у структурі національної економіки. Зокрема, стабільно висока кількість платників єдиного податку свідчить про значний рівень довіри підприємців до цього податкового режиму та його адаптивність до умов господарювання.

Порівняння доходів, питомої ваги надходжень від єдиного податку та структури платників засвідчує, що спрощена система не лише забезпечує сприятливе податкове середовище, а й формує вагомий внесок у дохідну частину державного бюджету. Особливо помітною є її роль у підтримці мікробізнесу, який становить основу економічної активності в регіонах. Тенденції зростання доходів платників ЄП у сфері торгівлі та ІТ підтверджують ефективність спрощеної системи в розвитку підприємницьких ініціатив у високодинамічних секторах.

Загалом таблиця відображає стабільний попит на спрощений режим як інструмент, що мінімізує бар'єри входу, знижує податковий тиск та сприяє легалізації підприємницької діяльності.

Аналіз результатів застосування спрощеної системи оподаткування свідчить, що вона відіграє визначальну роль у стимулюванні підприємницької активності. Доступність процедури реєстрації, низькі податкові ставки та мінімізовані вимоги до ведення бухгалтерського обліку сприяють тому, що значна частина підприємців обирає саме цей режим, розглядаючи його як оптимальний інструмент організації економічної діяльності. Застосування єдиного податку дозволило багатьом громадянам легалізувати власну зайнятість, отримати статус підприємця та вести господарську діяльність у формальній

економіці без надмірного бюрократичного тиску. Такий підхід забезпечив формування значного класу самозайнятих осіб та мікропідприємців, що сприяло зменшенню рівня безробіття, підвищенню соціальної мобільності та створенню додаткових джерел доходів для населення.

Таблиця 2.4

Переваги та результати запровадження спрощеної системи оподаткування

Аспект	Характеристика	Економічний та соціальний ефект
Спрощення ведення обліку	Мінімізація бухгалтерської документації	Зменшення адміністративних витрат малого бізнесу
Передбачуване податкове навантаження	Фіксовані ставки або зрозуміла формула доходу	Полегшення фінансового планування підприємців
Зниження тінізації економіки	Легалізація підприємницької діяльності	Зростання офіційної зайнятості та надходжень до бюджету
Підвищення економічної активності	Простота входу на ринок	Збільшення кількості нових підприємств
Гнучкість діяльності	Можливість ведення одноосібного бізнесу без складних процедур	Підтримка самозайнятих та мікробізнесу
Зростання інновацій та розвитку ІТ-сфери	ІТ-ФОПи активно використовують ЄП 3 групи	Формування конкурентної екосистеми цифрових послуг

Джерело: складено автором на основі [13]

Таблиця 2.4 висвітлює ключові переваги та результати функціонування спрощеної системи оподаткування, які визначають її значення для малого бізнесу. Серед основних переваг – простота адміністрування, мінімальні вимоги до ведення бухгалтерського обліку та передбачуваність податкових платежів. Це дозволяє підприємцям сконцентруватися не на бюрократичних процедурах, а на розвитку власної діяльності, що сприяє підвищенню продуктивності та загальної конкурентоспроможності.

Окремо варто відзначити вплив спрощеної системи на легалізацію підприємництва. Завдяки доступності режиму ЄП значна частина економічної активності переходить у правове поле, що сприяє зростанню надходжень до бюджету і забезпечує соціальні гарантії для зайнятих. Також спрощена система створює сприятливі умови для функціонування ІТ-сектору, який активно використовує 3-тю групу єдиного податку для гнучкого та конкурентного ведення діяльності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Таким чином, наведені результати підтверджують, що спрощена система залишається ключовим інструментом стимулювання малого та мікробізнесу в Україні, сприяючи його динамічному розвитку та формуючи підґрунтя для інноваційних процесів.

Позитивний вплив спрощеної системи виявляється також у її здатності знижувати транзакційні витрати бізнесу. Ведення діяльності на загальній системі вимагає значних ресурсів для ведення бухгалтерських розрахунків, підготовки звітності, проведення податкових консультацій, підтвердження витрат та доходів, що є надмірним для підприємців, які лише намагаються закріпитися на ринку або працюють у сферах із низькою маржинальністю. Спрощена система, навпаки, дозволяє зосередитися на господарських процесах, а не на процедурних аспектах, забезпечуючи економію часу та фінансових ресурсів. Це сприяє підвищенню ділової активності, розвитку сервісних галузей, зростанню частки малого бізнесу у структурі зайнятості та появі нових сфер підприємництва.

Таблиця 2.5

Проблеми та бар'єри функціонування спрощеної системи оподаткування

Категорія проблеми	Характеристика	Наслідки для малого бізнесу
Регуляторні обмеження	Ліміти доходу, заборони певних видів діяльності	Унеможливають розвиток бізнесу та перехід до середніх масштабів
Часті зміни законодавства	Нестабільність ставок, лімітів, процедури реєстрації	Ускладнює довгострокове планування та стримує інвестиції

Адміністративний тиск	Використання РРО, перевірки, моніторинг ризиків	Створює додаткове навантаження та витрати
Податкові ризики	Блокування податкових накладних, штрафи	Зменшує оборотні кошти та підвищує ризик збитків
Соціальні обмеження	ЄСВ навіть у періоди відсутності доходу	Збільшує тиск на низькодохідних підприємців
Дискримінація за сферами діяльності	Обмеження на професійні послуги, фінансові операції	Звужує можливості для сучасних бізнес-моделей

Джерело: складено автором на основі [13]

У таблиці 2.5 структуровано основні проблеми та бар'єри, що стримують ефективний розвиток спрощеної системи оподаткування. Одна з найбільш значущих проблем – законодавчі обмеження у вигляді лімітів доходу та заборон для окремих видів діяльності. Це створює штучні перепони для масштабування бізнесу та часто змушує підприємців залишатися в межах певних показників, аби не перейти на загальну систему з вищим податковим навантаженням.

Часті зміни нормативно-правових актів у сфері оподаткування формують нестабільне середовище, у якому малий бізнес змушений постійно адаптуватися до нових вимог. Це знижує інвестиційну привабливість малого бізнесу і збільшує транзакційні витрати. Адміністративний тиск, зокрема впровадження РРО, посилений контроль та перевірки, створюють додаткові бар'єри, що ускладнюють ведення діяльності, особливо у секторах з низькою маржинальністю.

Важливими є також соціальні аспекти, зокрема необхідність сплати ЄСВ навіть за умови відсутності доходу, що негативно впливає на мікробізнес і самозайнятих. Дискримінація окремих видів діяльності позбавляє можливості використовувати спрощений режим підприємців сфери послуг, фінансових операцій та експертно-консультаційної діяльності.

Таким чином, наведені проблеми свідчать про необхідність комплексної модернізації спрощеної системи задля усунення бар'єрів, підвищення стабільності регуляторної політики та забезпечення максимально ефективного функціонування малого бізнесу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1. Напрями оптимізації податкового навантаження та удосконалення податкової політики для малого бізнесу

Система оподаткування малого бізнесу в Україні на сучасному етапі розвитку держави перебуває у стані глибокої трансформації, що обумовлена не лише внутрішніми економічними викликами, а й складними зовнішніми обставинами, спричиненими збройною агресією проти України. З 2020 по 2024 роки податкова політика зазнала суттєвих змін, серед яких ключовими стали цифровізація адміністрування, запровадження нових механізмів контролю, адаптація податкових процедур до умов воєнного стану, а також інтеграція в європейський регуляторний простір. У цих умовах особливої актуальності набуває питання пошуку шляхів оптимізації податкового навантаження на малий бізнес, оскільки саме цей сектор є найбільш вразливим до макроекономічних шоків і водночас становить основу економічної відновлюваності країни.

Поглиблене вивчення податкової політики у 2020–2024 роках засвідчує, що її еволюція була спрямована на кілька взаємопов'язаних цілей: з одного боку, на створення сприятливих умов для ведення малого бізнесу, з іншого — на підвищення прозорості та керованості податкового середовища. Впровадження програм цифрової трансформації, таких як розширення функціональних

можливостей електронних сервісів, запровадження програмних РРО, автоматизація обмінних операцій з податковими органами, стало важливим етапом у процесі модернізації системи адміністрування податків. Проте для малого бізнесу цей процес супроводжувався суперечностями, оскільки, незважаючи на формальне спрощення процедур, цифрові вимоги створювали додаткове навантаження на ті підприємства, які не мали достатніх ресурсів для оперативної адаптації. Таке поєднання інновацій і нових бар'єрів демонструє складність оптимізації податкового навантаження без врахування реальних можливостей підприємницького середовища [19].

У період воєнного стану податкова політика була змушена враховувати як економічні збитки, так і потреби оборонного сектора, що зумовило появу тимчасових податкових режимів, спрямованих на максимальне зниження тиску на підприємців. Найбільш значущими серед них стало впровадження у 2022 році можливості переходу на сплату єдиного податку за ставкою 2% від обороту, тимчасове скасування частини штрафних санкцій, спрощення процедур реєстрації платників і зниження вимог до документального підтвердження окремих операцій. Ці заходи були спрямовані на підтримання функціонування малого бізнесу в умовах втрати ринків збуту, руйнування інфраструктури та зниження купівельної спроможності населення. Однак наприкінці 2023 та у 2024 роках відбулося поступове згортання воєнних податкових пільг, що формує нові виклики для адаптації малих підприємств до довоєнних нормативних вимог.

Оптимізація податкового навантаження в контексті сучасної податкової політики передбачає не лише зниження фіскального тиску, а й створення передумов для відновлення й стабілізації ділової активності. Одним із ключових напрямів є удосконалення співвідношення між загальною та спрощеною системами оподаткування. Тривалий період саме спрощена система була основним інструментом підтримки підприємництва, особливо у сфері мікробізнесу. Проте процеси 2020–2024 років показали, що надмірна концентрація суб'єктів господарювання на спрощених режимах створює структурні дисбаланси, зокрема зниження податкової ефективності та

можливості використання спрощеної системи компаніями, які фактично не відповідають критеріям малого бізнесу. У цьому контексті стратегічним завданням податкової політики є модернізація критеріїв віднесення суб'єктів до відповідних груп, перегляд лімітів річних доходів, а також уточнення видів діяльності, які можуть функціонувати в межах полегшених режимів оподаткування. Така модернізація має здійснюватися на основі аналітичних показників, врахування економічної мотивації платників, а також співставлення з європейськими підходами до регулювання мікро- та малих підприємств [11, с. 120].

Удосконалення податкової політики передбачає також перехід до моделі податкового навантаження, що враховує галузеву специфіку та структуру собівартості бізнесу. Застосування єдиного податку у формі фіксованих або оборотних ставок часто не відображає реальної економічної ситуації, особливо у низькомаржинальних секторах, де частка змінних витрат значно перевищує потенційну рентабельність. У 2020–2024 роках в Україні посилилася тенденція до перегляду підходів щодо диференціації податкового навантаження відповідно до типу діяльності, проте ці зрушення залишаються фрагментарними. Реалізація таких підходів потребує запровадження гнучкіших моделей оподаткування, які можуть включати адаптивні ставки для окремих сегментів ринку, а також враховувати сезонність, циклічність і регіональні особливості розвитку малого бізнесу.

Важливим стратегічним вектором оптимізації податкового навантаження є посилення прозорості адміністрування та зміцнення довіри між державою і платниками податків. У період із 2020 по 2024 рік було здійснено помітний прогрес у розвитку електронних сервісів, включаючи автоматизацію процесів подання звітності, обміну інформацією з контролюючими органами та інтеграцію електронних кабінетів платників податків із системами банківських транзакцій. Проте впровадження програмних РРО породило численні дискусії серед підприємців, оскільки вимагало додаткових фінансових витрат на технічне забезпечення, а також створювало нові ризики помилок у роботі програмного

забезпечення. Таким чином, процес цифровізації адміністративних процедур може розглядатися водночас і як інструмент оптимізації, і як джерело нових бар'єрів, що потребує підвищення гнучкості політики у сфері технічної підтримки та спрощення контролюючих механізмів.

Удосконалення податкової політики має включати розвиток інституційних умов, що забезпечують рівний доступ усіх підприємців до інформації, консультативних послуг і технічної підтримки. У 2020–2024 роках Україна зробила значні кроки у напрямі створення центрів підтримки підприємців, цифрових платформ для консультацій, навчальних програм для бізнесу та волонтерських ініціатив, які допомагали малим підприємствам адаптуватися до нових податкових вимог. Проте ці програми залишаються нерівномірно доступними, особливо у громадах, що постраждали від бойових дій. Тому оптимізація податкової політики повинна включати розширення мережі консультаційної підтримки, особливо у сфері переходу з тимчасових воєнних режимів до довоєнних або нових мирних нормативів.

Ключовим викликом, що став особливо очевидним у 2020–2024 роках, є необхідність забезпечення балансу між фіскальною функцією держави та стимулюючою роллю податкової системи. Воєнний стан актуалізував проблему збільшення видаткової частини бюджету, що потребує стабільності надходжень, проте підвищений фіскальний тиск суперечить логіці розвитку малого бізнесу, який працює в умовах високої економічної нестабільності. Це вимагає запровадження довгострокової стратегії, яка дозволить поступово повернутися до стандартних податкових режимів без різкого збільшення навантаження. У цьому контексті необхідним є планування поетапного переходу від воєнних податкових стимулів до стабілізованої системи оподаткування, що передбачає аналіз фінансової стійкості малого бізнесу, прогнозування впливу змін на зайнятість і розробку компенсаторних механізмів [14].

Важливою умовою оптимізації податкового навантаження є підвищення ефективності податкового контролю шляхом відмови від надмірних фіскальних інструментів на користь ризик-орієнтованих моделей. У 2020–2024 роках в

Україні було розпочато розвиток системи аналітичного аналізу ризиків, однак вона поки не охоплює повною мірою особливості малого бізнесу. Ефективний контроль має ґрунтуватися на принципах вибіркової, прогнозування та аналітичного моделювання, а не на повсюдному контролі, що створює надмірний адміністративний тиск. Інтеграція цифрових даних, транзакційних операцій та систем електронної звітності може забезпечити якісніший рівень податкового моніторингу без збільшення тиску на сумлінних платників.

Перспективи вдосконалення податкової політики також пов'язані з гармонізацією законодавства з нормами Європейського Союзу. У контексті євроінтеграції податкова система повинна орієнтуватися на прозорі, передбачувані та узгоджені з європейськими регуляціями правила. Це потребує перегляду підходів до оподаткування самозайнятих осіб, уніфікації критеріїв віднесення до мікропідприємств, а також запровадження стандартів європейських моделей підтримки малого бізнесу, таких як податкові кредити на інновації, компенсація витрат на цифровізацію, програми податкової підтримки соціального підприємництва. Гармонізація з нормами ЄС також передбачає посилення інституційної спроможності контролюючих органів, що дозволить знизити рівень корупційних ризиків і забезпечити більшу довіру до податкової системи.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що шляхи оптимізації податкового навантаження малого бізнесу та вдосконалення податкової політики в Україні у 2020–2024 роках охоплюють багатовимірний комплекс трансформацій. Вони включають розвиток цифрових інструментів адміністративного управління, модернізацію критеріїв і умов спрощеної системи оподаткування, впровадження гнучкіших моделей фіскального регулювання, підвищення якості податкового контролю, зміцнення інституційної підтримки та забезпечення поступового переходу від воєнних податкових пільг до стабілізованої системи оподаткування. Ефективність цих змін залежить від здатності держави поєднати фіскальну стійкість із прагненням створити сприятливе підприємницьке середовище, яке забезпечуватиме не лише

збереження, а й активний розвиток малого бізнесу в умовах повоєнного відновлення й інтеграції в європейський економічний простір.

3.2. Підвищення ефективності адміністрування податків: цифровізація, спрощення процедур та рекомендації щодо реформування

Адміністрування податків у сучасній економічній системі України перетворюється на один із ключових важелів забезпечення стабільності державних фінансів, підтримки підприємницької діяльності та формування довіри між бізнесом і державою. Ефективність податкового адміністрування визначає якість виконання фіскальної функції, рівень тінізації економіки, можливість поглиблення цифрових трансформацій та здатність держави забезпечити конкурентоспроможні умови для діяльності бізнесу, особливо малого, який є найбільш вразливим до адміністративних і регуляторних бар'єрів. У цьому контексті питання підвищення ефективності адміністрування податків набуває особливої актуальності, оскільки діюча система, попри значні кроки вперед, досі зберігає ознаки надмірної бюрократичності, складності процедур та недостатньої технологічної інтегрованості. Поглиблення цифровізації, оптимізація процедур та модернізація інституційних механізмів стають об'єктивною потребою, продиктованою як внутрішніми викликами, так і зовнішніми зобов'язаннями, зокрема необхідністю адаптації до європейських стандартів адміністрування [7, с. 110].

Упродовж останніх років податкова система України зазнала суттєвих трансформацій, значна частина яких була орієнтована на цифровізацію процесів державного управління, розширення електронних сервісів, спрощення взаємодії платників податків з податковими органами та скорочення часових витрат на виконання податкових обов'язків. Цифровізація адміністрування податків охопила всі основні напрями: реєстрацію бізнесу, облік, подання звітності, комунікацію з Державною податковою службою, сплату податків та перевірки. Поширення таких інструментів, як електронний кабінет платника, електронні реєстри, автоматична перевірка документів, електронні фіскальні чеки,

інтеграція сервісів «Дія» з податковою системою, створює нові підходи до адміністрування, засновані на прозорості, мінімізації контакту людини та фіскального органу, гнучкості та прогнозованості.

Цифровізація адміністрування податків в Україні стала відповіддю на необхідність зменшення адміністративного навантаження на бізнес, підвищення рівня зручності та швидкості виконання обов'язків, а також боротьби з корупційними проявами. Впровадження автоматизованих систем контролю, таких як системи моніторингу відповідності податкових накладних, електронні реєстри ризикових платників, інтеграція з державними реєстрами та системами електронного документообігу, суттєво змінило правила гри. Проте, попри очевидні переваги, цифрові інструменти нерідко супроводжуються технічними збоями, надмірно формальними алгоритмами роботи та недостатньою адаптивністю до бізнес-процесів малих підприємств [10, с. 13].

Спрощення податкових процедур має на меті створення таких умов, за яких виконання податкових обов'язків не буде обтяжливим і не потребуватиме значних ресурсів, зокрема фінансових та часових. Світова практика демонструє, що ефективне адміністрування податків ґрунтується на двох взаємопов'язаних принципах: простоті та передбачуваності. Простота забезпечує легкість виконання податкових вимог, а передбачуваність створює можливості для планування підприємницької діяльності. В Україні ці принципи поступово впроваджуються, однак нормативно-правове поле часто змінюється, що ускладнює адаптацію бізнесу та формує атмосферу регуляторної нестабільності. Особливо гостро це відчувають представники малого бізнесу, які не мають достатніх фінансових та кадрових ресурсів для консультування зі складних юридичних норм або ведення розгалуженої бухгалтерії.

Оптимізація процедур адміністрування передбачає реформування ключових елементів взаємодії платника податків із контролюючим органом, включно з реєстрацією, обліком, поданням звітності, отриманням консультацій, виправленням помилок, проходженням перевірок і вирішенням спорів. На сьогодні значна частина цих процесів здійснюється в електронній формі, проте

не всі з них є інтуїтивними та достатньо оптимізованими. Електронний кабінет платника податків, хоча й стало основною платформою для комунікації з податковими органами, усе ще має значну кількість функціональних обмежень, зокрема у сфері автоматизації типових операцій, інтеграції з бухгалтерськими програмами, а також недостатньої прозорості алгоритмів автоматичної обробки документів. Подальша еволюція цієї системи має ґрунтуватися на принципах клієнтоорієнтованості, що передбачає адаптацію інтерфейсу та функціоналу до потреб малого бізнесу.

Одним із найважливіших напрямів удосконалення адміністрування є розвиток сервісної моделі податкової служби. Перехід від карального підходу до сервісного передбачає зміну філософії взаємодії з платником податків, акцент на підтримці добровільного виконання податкових зобов'язань, наданні доступних та однозначних консультацій, роз'яснень та рекомендацій. У цьому контексті ефективна комунікація стає не менш важливою, ніж автоматизовані технології. Багато країн Європейського Союзу будують податкові служби за принципом «рівного партнера», де стосунки між органом і бізнесом ґрунтуються на довірі, мінімізації конфліктів і забезпеченні передбачуваності. Для України така модель залишається цілком досяжною, однак потребує посиленого навчання персоналу, усунення корупційних практик та впровадження цифрових механізмів контролю, які унеможливають вибірковість у ставленні до платників.

Цифровізація податкового контролю відкриває нові можливості для сприяння ухиленню та водночас для його виявлення. З одного боку, автоматизація мінімізує людський фактор, зменшує простір для маніпуляцій та забезпечує об'єктивність рішень. З іншого — автоматичні системи можуть стати надмірно жорсткими, коли формальні критерії не враховують реальні бізнес-процеси, особливо в умовах криз, нестабільності ринку або регіональних обмежень, пов'язаних з бойовими діями. Удосконалення таких систем має ґрунтуватися на адаптивності алгоритмів, які враховують галузеві особливості, регіональні ризики, сезонність діяльності та специфіку різних груп платників податків. Це вимагає розширення аналітичних можливостей, запровадження елементів

штучного інтелекту та машинного навчання для підвищення точності формування ризикових профілів [17, с. 150].

Значним викликом для податкового адміністрування в Україні залишається тінізація економіки, масштаби якої за різними оцінками є одними з найвищих у Європі. Тіньова діяльність підриває податкову базу, створює нерівні умови конкуренції та знижує ефективність цифрових інструментів, оскільки значна частина операцій не потрапляє в поле зору автоматизованих систем. У боротьбі з тінізацією надзвичайно важливою є взаємодія податкових органів з органами фінансового моніторингу, митницею, банківським сектором, реєстрами майнових прав і системами статистичного обліку. Чим глибше інтегровані ці інформаційні системи, тим ефективніше працюватиме податковий контроль без потреби збільшення кількості перевірок.

Особливу роль у системі адміністрування відіграє оптимізація перевірок. Світові тенденції спрямовані на мінімізацію фізичних перевірок, заміну їх на дистанційні форми контролю, автоматичний аналіз ризиків і пост-аудит транзакцій. Україна вже зробила певні кроки у цьому напрямі, однак інституційна спроможність контролюючих органів все ще є недостатньою. Водночас цифрові інструменти дозволяють переорієнтувати перевірочну діяльність на платників із високими ризиками, знижуючи тиск на добросовісний бізнес. Це формує довіру до податкової служби та зменшує відчуття надмірного адміністративного тиску.

Поглиблення цифрової інфраструктури податкової системи має супроводжуватися розвитком електронних сервісів, які забезпечують доступність та швидкість отримання інформації. Сучасні інструменти, такі як електронні консультації, чат-боти, цифрові довідники та інтеграція податкових сервісів у платформу «Дія», фактично формують нову систему підтримки платників. Важливим напрямом подальшого розвитку має стати автоматичне заповнення податкової звітності на основі даних, отриманих із різних державних реєстрів, що суттєво зменшить ризики помилок та час, необхідний для виконання податкових зобов'язань.

У контексті євроінтеграції реформа адміністрування податків в Україні має враховувати стандарти Європейського Союзу, які передбачають прозорість, доступність, технологічність і високий рівень захисту даних. Кожен елемент цифрової трансформації повинен бути узгоджений з європейськими вимогами до обробки інформації, аудиту та запобігання зловживанням. Гармонізація цифрових рішень з європейськими платформами відкриє можливості для подальшого міжнародного обміну даними та протидії транскордонним податковим правопорушенням.

Удосконалення адміністрування податків має включати заходи щодо спрощення регуляторного поля. На сьогодні українське законодавство залишається складним, багат шаровим і нерідко суперечливим, що створює ризики для помилкових тлумачень. Значна частина норм податкового законодавства потребує уніфікації, усунення дублювань і спрощення процедур. Важливо, щоб законодавство було стабільним і передбачуваним, а його зміни — логічними, послідовними та такими, що впроваджуються з достатнім перехідним періодом. Це стане основою для формування ефективного адміністрування, оскільки навіть найкращі цифрові інструменти не спрацюють у середовищі нормативної нестабільності [23, с. 260].

Реформування адміністрування податків має охоплювати підвищення кваліфікації працівників податкової служби. Цифровізація процесів вимагає нових навичок, здатності працювати з електронними базами даних, аналітичними інструментами, системами автоматичної обробки інформації. Перехід до сервісної моделі також потребує розвитку комунікативних навичок, уміння надавати консультації та працювати з великою кількістю звернень. На сьогодні кадрова політика податкової служби потребує посилення, оскільки значна частина персоналу не володіє сучасними інструментами аналізу даних, що знижує ефективність використання цифрових платформ.

Перспективи вдосконалення адміністрування податків пов'язані з подальшим розвитком технологій, зокрема розширенням застосування штучного інтелекту, автоматичних систем аналізу транзакцій, блокчейн-технологій та

електронних смарт-контрактів. Такі інструменти здатні забезпечити більш точний аналіз поведінки платників, підвищити якість ризик-менеджменту, зменшити витрати на адміністрування та зробити систему прозорішою. Однак впровадження сучасних технологій вимагає посилення інвестицій у кібербезпеку, захист персональних даних та створення стійких до кібератак інфраструктур.

Невід'ємною складовою модернізації адміністрування є забезпечення доступності податкових сервісів у різних регіонах України, зокрема в умовах воєнних дій і пошкодженої інфраструктури. Цифрові сервіси забезпечують можливість дистанційної взаємодії, однак їх ефективність залежить від доступу до мережі, стабільності електропостачання та безперервності роботи дата-центрів. Тому важливо створювати резервні канали доступу, дублюючі центри обробки даних та мобільні сервіси, здатні працювати в умовах криз. Це є важливою умовою безперервності податкового контролю та виконання платниками своїх обов'язків.

Важливим напрямом реформування є збалансування фіскальних та сервісних функцій податкової системи. На сьогодні податкова служба часто концентрується на фіскальних показниках, приділяючи менше уваги розвитку інформаційних сервісів та інституційної довіри. У результаті бізнес часто сприймає податкові органи як інституцію контролю, а не допомоги. Світова практика показує, що країни з найбільш ефективними податковими системами, такі як Естонія, Данія, Нідерланди, будують моделі адміністрування на принципах максимального автоматизму, мінімального втручання та високої довіри. В Україні така модель також може бути реалізована за умови послідовної цифровізації, якісного технічного забезпечення та реформування підходів до організації роботи податкової служби [30].

Розбудова цифрових інструментів має супроводжуватися створенням зручних і прозорих методів комунікації між платниками та податковими органами. Сучасна система електронних звернень є ефективною, однак потребує суттєвого вдосконалення в частині автоматичного розподілу та обробки

звернень. Важливо, щоб комунікація була не лише швидкою, але й предметною, такою, що забезпечує однозначність трактування норм податкового законодавства. Це допоможе зменшити кількість спорів та судових процесів, які забирають значні ресурси як у державних органів, так і у платників податків.

Успішна реформа адміністрування неможлива без зміни підходів до формування податкової культури. Підвищення рівня обізнаності населення в питаннях оподаткування, формування позитивного ставлення до добровільної сплати податків, розвиток навчальних програм та популяризація знань у сфері оподаткування є важливими складовими модернізації. Висока податкова культура сприяє зменшенню конфліктності, підвищує ефективність адміністрування та формує прозоріші відносини між державою і бізнесом.

Таким чином, підвищення ефективності адміністрування податків в Україні є комплексним завданням, яке вимагає одночасного розвитку цифрової інфраструктури, спрощення адміністративних процедур, удосконалення нормативно-правового поля, підвищення інституційної спроможності податкових органів і зміни підходів до взаємодії з бізнесом. Цифровізація стає ключовим інструментом модернізації, однак її ефективність значною мірою залежить від якості організаційних і законодавчих реформ. Прозоре, передбачуване та ефективне адміністрування податків не лише підвищує рівень надходжень до бюджету, але й створює умови для розвитку малого бізнесу, що є основою економічного зростання та стабільності держави.

ВИСНОВКИ

Малий бізнес має ключове значення для розвитку національної економіки, виступаючи джерелом інновацій, забезпечуючи гнучкість ринкових процесів, створення робочих місць та формування конкурентного середовища, а також суттєво поповнюючи державний бюджет. Його діяльність сприяє диверсифікації економіки, розвитку локальних ринків, підвищенню підприємницької культури та зміцненню соціальної стабільності. У сучасних умовах економічних викликів, змін податкового законодавства та впливу зовнішніх факторів, включно з воєнним станом, ефективне оподаткування малого бізнесу набуває особливої актуальності. Від того, наскільки збалансованим є податкове навантаження, прозорими та зрозумілими є правила, і наскільки спрощено адміністрування, значною мірою залежить стабільність діяльності малих підприємств та їхня здатність до розвитку.

Сучасна система оподаткування малого бізнесу в Україні поєднує загальну та спрощену моделі, що дає можливість підприємствам обирати оптимальний режим відповідно до обсягів діяльності, специфіки бізнес-процесів та стратегічних цілей. Водночас податкова політика залишається динамічною та чутливою до змін економічної ситуації, що підкреслює необхідність постійного дослідження її впливу на малі підприємства. Таке дослідження дозволяє виявити наявні недоліки, бар'єри для розвитку та визначити перспективи вдосконалення податкового регулювання. Особливо важливо оцінювати ефективність спрощеної системи оподаткування, механізмів податкового адміністрування та

сучасних цифрових інструментів, які мають потенціал оптимізувати податкові процеси, зменшити бюрократичне навантаження та стимулювати розвиток малого бізнесу в умовах сучасної економічної реальності

Податково-адміністративна політика значною мірою впливає на ефективність малого бізнесу: з одного боку — спрощені режими дозволяють виживати великій кількості дрібних підприємств; з іншого — структура оподаткування, вимоги, навантаження і невеликий масштаб багатьох бізнесів стримують їхній потенціал до зростання, модернізації та створення конкурентоспроможних підприємств із більшим внеском у економіку.

Отже, система оподаткування малого бізнесу в Україні заслуговує на подальше вдосконалення. Необхідно зосередитися не лише на підтримці «точок виживання» (мікробізнесу), але й на створенні інструментів, які стимулюватимуть масштабування, підвищення продуктивності та якісне зростання: прозорі механізми адміністрування, податкові стимули для розвитку, підтримку інвестицій, спрощення процедур звітності, а також програмну підтримку (консультації, освіта, доступ до фінансування) для малого бізнесу. Такий підхід міг би підвищити не лише кількість підприємств, але й їхню економічну вагу та внесок у ВВП і зайнятість.

Загалом, оподаткування підприємств малого бізнесу — це не тільки питання справедливості чи фіскальної політики, а й важливий інструмент для формування конкурентоспроможної, стійкої і продуктивної бізнес-сфери. Тому реформи в цій сфері мають бути спрямовані на баланс між підтримкою малого підприємництва й стимулюванням його розвитку та модернізації, що сприятиме економічному зростанню країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Василик О. Д. Теорія фінансів. Київ : НІОС, 2013. 416 с.
3. Говорушко Т. А., Буняк В. Л., Говорушко С. С. Аналіз теоретичних підходів до трактування малого підприємництва і малого бізнесу як загальнонаукових суміжних понять. *Економічні науки*. 2017. № 27. С. 10–14.
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua>
6. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
7. Дубровський В. Податкова система України: проблеми та орієнтири реформування. Київ : CASE Україна, 2021. 115 с.
8. Ковалюк О. М. Фіскальні засоби стимулювання розвитку малого бізнесу. *Фінанси України*. 2021. № 6. С. 45–59.
9. Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Податкове регулювання економіки : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
10. Лебедєва Л. В. Адміністрування податків в умовах цифровізації економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 7. С. 12–18.
11. Лібанова Е. М. Соціально-економічні аспекти діяльності малого бізнесу в Україні. Київ : Ін-т демографії НАН України, 2021. 210 с.

12. Луніна І. О. Фіскальна політика та її вплив на економічний розвиток України. Київ : НАН України, 2019. 298 с.
13. Мельник П. В., Карлін М. І. Податкова політика: теоретико-методологічні засади та практика реалізації. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 356 с.
14. Міністерство фінансів України. Офіційні матеріали, аналітика та статистика. URL: <https://mof.gov.ua>
15. Нечивілова Н. І. Концептуальне осмислення базових категорій підприємницької діяльності «малий бізнес», «мале підприємництво», «мале підприємство». Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2011. № 26. С. 148-155.
16. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755>
17. Поліщук Г. О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 146–154.
18. Поліщук О.Т. Облік і оподаткування малого бізнесу: зміни 2021. Матеріали наукової конференції. URL: <https://jpvvs.donnu.edu.ua/article/view/10339>
19. Попри війну 76% підприємців планують розширення бізнесу в 2023 році – ЕВА. Укрінформ, 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3671001-popri-vijnu-76-pidpriemciv-planuut-rozsirennja-biznesu-v-2023-roci-eva.html>
20. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.06.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
21. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
22. Світова торгова організація URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr16_e.htm

23. Ткаченко Н. М., Гончаренко О. М. Особливості застосування спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 256–262.
24. Шмиголь Н. М. *Мале підприємництво в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку*. Київ : КНЕУ, 2020. 284 с.
25. Юрій С. І., Федосов В. М., Бондаренко І. Г. *Податкова система України*. Київ : КНЕУ, 2020. 528 с.
26. European Commission. *Taxation Trends in the European Union. 2022 Report*. Brussels: EU Publications.
27. Goals to Transform Our World URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
28. Harvard Business Review. *Digital Tax Administration and Its Impact on SME Compliance*. 2021.
29. Holtz-Eakin D., Rosen H. S. *Economic Policy and the Start-up, Survival, and Growth of Entrepreneurial Ventures – Washington D.C.: United States Government Printing Office, SBA, 2013. P. 3*
30. International Monetary Fund. *Ukraine: Tax Policy Review Report*. IMF, 2022.
31. Japan's Policy on Small and Medium Enterprises (SMEs) and Micro Enterprises. URL: http://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/outline/04/20131007.pdf 241
32. Kline D. *The Real Genius of the Founders: Making America's Patent Fees*. URL: <http://www.ipwatchdog.com/2018/03/04/founders-americas-patent>
33. OECD. *Taxation of SMEs in OECD and G20 Countries*. OECD Publishing, 2021.
34. PwC. *Paying Taxes 2023: A comparative analysis of tax systems worldwide*. PwC Global.
35. World Bank. *Doing Business Reports*. <https://www.worldbank.org>

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні елементи нормативно-правового регулювання та податкового навантаження на малий бізнес в Україні

Елемент регулювання	Зміст та характеристика	Вплив на малий бізнес
Податковий кодекс України	Базовий законодавчий документ, що визначає принципи формування, адміністрування та сплати податків, встановлює загальну й спрощену систему оподаткування, регламентує права та обов'язки платників податків.	Забезпечує правову визначеність, проте часті зміни створюють ризики нестабільності та ускладнюють планування господарської діяльності.
Загальна система оподаткування	Передбачає сплату податку на прибуток, ПДВ, інших загальнодержавних податків залежно від специфіки діяльності. Базується на обліку фактичних доходів і витрат підприємства.	Формує значне податкове навантаження, потребує ведення розширеної бухгалтерської звітності та ресурсів для адміністрування.
Спрощена система оподаткування (єдиний податок)	Регламентована главою 1 розділу XIV ПКУ. Передбачає можливість обрання однієї з груп платника єдиного податку на основі обсягів діяльності, чисельності персоналу й видів господарських операцій.	Сприяє зниженню податкових витрат, спрощує звітність та адміністрування, проте має обмеження щодо видів діяльності та обсягів доходу.
Нормативи податкового навантаження	Визначаються ставками податків, розмірами ЄСВ, порядком обчислення ПДВ та іншими фіскальними індикаторами, що формують загальну суму податкових відрахувань.	Високі ставки ЄСВ і ПДВ залишаються одним із головних чинників фінансового тиску на малий бізнес, стимулюють тінізацію доходів.
Законодавство щодо цифровізації податкових процедур	Включає запровадження електронного кабінету платника, електронних чеків, програмних РРО, онлайн-звітності та	Спрощує взаємодію з ДПС, зменшує часові витрати, проте створює додаткові вимоги до технічного забезпечення бізнесу.

	автоматизованого обміну інформацією.	
Контрольно-наглядові механізми (перевірки ДПС)	Охоплюють документальні й фактичні перевірки, камеральний контроль, моніторинг податкових ризиків, блокування податкових накладних.	Підвищують рівень дисципліни, проте іноді формують надмірний адміністративний тиск, особливо для підприємств малого масштабу.
Воєнні податкові зміни (2022–2024 рр.)	Спрощення процедур, добровільний перехід на 2% єдиного податку, обмеження перевірок, адаптація строків подання звітності.	Зменшили податковий тиск у критичних умовах, однак подальше повернення до довоєнних норм супроводжується зростанням податкового навантаження.

Додаток Б

Податкове навантаження на суб'єктів спрощеної системи оподаткування станом на 2024 рік

Група ЄП	Критерії	Ставка податку	Додаткові платежі
1 група	ФОП без найманих працівників; торгівля на ринках; побутові послуги	до 10% прожиткового мінімуму	ЄСВ – 22% від МЗП
2 група	ФОП з найманими працівниками; діяльність у сфері послуг, виробництва, ресторанного бізнесу	до 20% мінімальної зарплати	ЄСВ – 22% від МЗП
3 група	ФОП і юридичні особи, необмежена кількість працівників	5% доходу або 3%+ПДВ	ЄСВ, за необхідності – ПДВ
4 група	Сільськогосподарські товаровиробники	Фіксований податок залежно від площі землі	ЄСВ

Додаток В

**Приклад розрахунку податкового навантаження ФОП 3-ї групи
(ставка 5%)**

Показник	Значення
Місячний дохід	120 000 грн
Ставка ЄП	5%
Єдиний податок	6 000 грн
ЄСВ (22% від МЗП)	1 474 грн (за МЗП 2024 року – 6 700 грн)
Загальне податкове навантаження	7 474 грн
Податкове навантаження у % від доходу	6,2%